

УДК 338.2 : 502.335 : 630 (043.3)

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЕКОЛОГІЧНО ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Яремко О.П. – здобувач,
Інститут агроекології і природокористування НААН

В статті обґрунтовано науково-методичні засади формування стратегічних пріоритетів екологічно збалансованого розвитку потенціалу лісового господарства, що згруповані в наступні ключові компоненти: економічний вектор (освоєння потенціалу), екологічний вектор (відтворення потенціалу), соціальний вектор (розвиток рекреації та природоохоронних функцій). Визначено, що вектори розвитку потенціалу лісового господарства в регіонах формуються залежно від лісистості території, наявних лісових ресурсів, обсягів виробництва лісової продукції, споживання лісової продукції, наявності інших чинників просторової організації.

Ключові слова: стратегічні пріоритети, екологічно збалансований розвиток, потенціал, лісове господарство, компонента, вектор, освоєння, відтворення.

Яремко О.П. Стратегические приоритеты экологически сбалансированного развития потенциала лесного хозяйства

В статье обоснованы научно-методические основы формирования стратегических приоритетов экологически сбалансированного развития потенциала лесного хозяйства, сгруппированы в следующие ключевые компоненты: экономический вектор (освоение потенциала), экологический вектор (воспроизводство потенциала), социальный вектор (развитие рекреации и природоохранных функций). Определено, что векторы развития потенциала лесного хозяйства в регионах формируются в зависимости от лесистости территории, имеющихся лесных ресурсов, объемов производства лесной продукции, потребление лесной продукции, наличия других факторов пространственной организации.

Ключевые слова: стратегические приоритеты, экологически сбалансированное развитие, потенциал, лесное хозяйство, компонента, вектор, освоения, воспроизводство.

Yaremko O.P. Strategic priorities of environmentally sustainable forestry potential development

The paper deals with scientific and methodological principles of forming strategic priorities of environmentally sustainable development of forestry potential, grouped in the following key components: economic vector (development potential), environmental vector (reproduction capacity), social vector (development of recreational and environmental functions). The author has determined that the vectors of the forestry potential in the regions are formed depending on forest cover, existing forest resources, production volumes of forest products, consumption of forest products, availability of other factors of spatial organization.

Keywords: strategic priorities, environmentally sustainable development, potential, forestry, component, vector, development, reproduction.

Постановка проблеми. У міру наростання екологічних проблем лісове господарство перестає сприйматися суспільством тільки як чинник виробництва, воно стає важливим чинником соціально-економічного розвитку територій. Нині в Україні спостерігається складна ситуація, за якої стан лісових екосистем не відповідає еколого-економічним вимогам. Причиною такої ситуації є неефективна система прийняття управлінських рішень в галузі лісового господарства зумовлене довготривалістю лісовирощування та складністю прогнозування майбутніх варіантів розвитку подій як економічного так і екологічного характеру. Тому нині гостро постало завдання забезпечення не просто

ефективної, а екологічно збалансованої системи управління лісовим господарством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сталого розвитку лісового господарства досліджені у працях І. Антоненко, С. Біднячука, А. Бобка, В. Голяна, Т. Довгого, О. Дребот, Н. Зіновчук, Я. Ковалю, В. Лаврова, П. Лакиди, Є. Мішеніна, В. Пили, І. Синякевича, О. Фурдичка, М. Шершуна, О. Шубалого та ін. Однак, визнаючи наукову обґрунтованість і практичну значимість існуючих підходів до вирішення проблем розвитку вітчизняної лісової галузі, необхідно відзначити, що, в сучасних економічних роботах, лісові екосистеми практично не розглядались, як просторово організуючий об'єкт. В свою чергу не знайшли відображення в наукових дослідженнях також питання реалізації лісового потенціалу в контексті просторового розвитку.

Постановка завдання. Сучасні дослідження лісового потенціалу проводяться в основному як частина аналізу лісогосподарської діяльності, зокрема, лісового господарства або лісопромислового комплексу. У той же час лісові екосистеми як важливе наповнення вітчизняного простору, в силу системних зв'язків з іншими елементами навколишнього природного середовища, активно впливають на структурування та організацію різних рівнів економічного простору. Тому метою статті є обґрунтування на основі просторового аналізу стратегічних пріоритетів екологічно збалансованого розвитку потенціалу лісового господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вирішенні проблеми низької ефективності використання природних ресурсів лісових екосистем, спираючись на методологію просторового аналізу, важливим є створення нової концепції розвитку потенціалу лісового господарства, що має на увазі перехід в оцінці еколого-економічного розвитку від кількісних показників лісокористування ресурсів до якісних результатів. Спираючись на теорію систем (Л. Берталанфі) [1], на нашу думку, доцільно висунути концепт екологічно збалансованого розвитку потенціалу лісового господарства, таким чином, визначивши стратегічні напрями його розвитку.

Згідно принципів системного підходу, в тому числі, системного аналізу, дослідження питань розвитку лісового потенціалу має відбуватись комплексно [1, с. 18]. За допомогою системного аналізу в методології наукового пізнання можливо надати певної структури простору, дослідити та детермінувати інваріанти – прояви явищ, процесів або інших об'єктів різного походження, досліджуючи їх спільні та відмінні риси, складні та прості елементи, в цілому та частково.

Таким чином, під екологічно збалансованим розвитком потенціалу лісового господарства у широкому сенсі доцільно розуміти задоволення сучасних потреб суспільства в лісовій продукції і екосистемних послугах, не обмежуючи можливостей аналогічного користування для майбутніх поколінь. Це має на увазі, як відтворення природних ресурсів лісових екосистем, так і поглиблене вивчення лісового потенціалу та форм його реалізації, а також поширення знань про еколого-економічні особливості лісових екосистем і формування суспільної свідомості щодо розвитку лісокористування. При цьому під екологічно збалансованим розвитком потенціалу лісового господарства розуміється узгодженість параметрів його реалізації (елементів і структур просторової організації) з природними особливостями його формування, а також із соціа-

льними, екологічними, економічними викликами і національними пріоритетами реалізації.

Необхідно звернути увагу на першочерговість пріоритетів просторового та регіонального розвитку відносно вузькогалузевих пріоритетів. Їх першочерговість зумовлює посилення значення імперативу взаємопов'язаності документів стратегічного планування на різних рівнях: галузевому та територіальному. Важливим питанням в процесі формування стратегії екологічно збалансованого розвитку потенціалу лісового господарства з урахуванням постулатів просторового аналізу є узгодження стратегічних параметрів за трьома векторами: економічний (освоєння потенціалу), екологічний (відтворення потенціалу), соціальний (розвиток рекреації та природоохоронних функцій) (рис. 1).

Рисунки 1. Вектори стратегічних пріоритетів екологічно збалансованого розвитку потенціалу лісового господарства

Джерело: сформовано автором на основі [2; 3].

Стратегія розвитку потенціалу лісового господарства визначає діяльність органів державного управління, виходячи з цього склад стратегії повинен відображати обґрунтованість цих дій [2, с. 38]. Тому механізм реалізації стратегічних напрямів екологічно збалансованого розвитку потенціалу лісового господарства мають включати такі складові (рис. 2): сутність, цілі, підцілі, пріоритети; принципи; зовнішні чинники формування (актуалізації) стратегії; внутрішні структурні аспекти; способи реалізації стратегії; проблеми і обмеження.

Сьогодні функціональні стратегії розвитку для регіонів нашої країни формуються на підставі представлених вище концептів та їх особливостей, необхідних змін в сучасній парадигмі користування природними ресурсами в лісовому господарстві та наявних умов для збалансованого розвитку регіонів

та конкретизації пріоритетних напрямів. До зовнішніх умов формування стратегій розширення регіонального потенціалу лісового господарства відносять: світові тенденції та міжнародні виклики; національні особливості та внутрішні виклики; регіональні інтереси та регіональні особливості; наукове обґрунтування принципів сталого лісокористування [6].

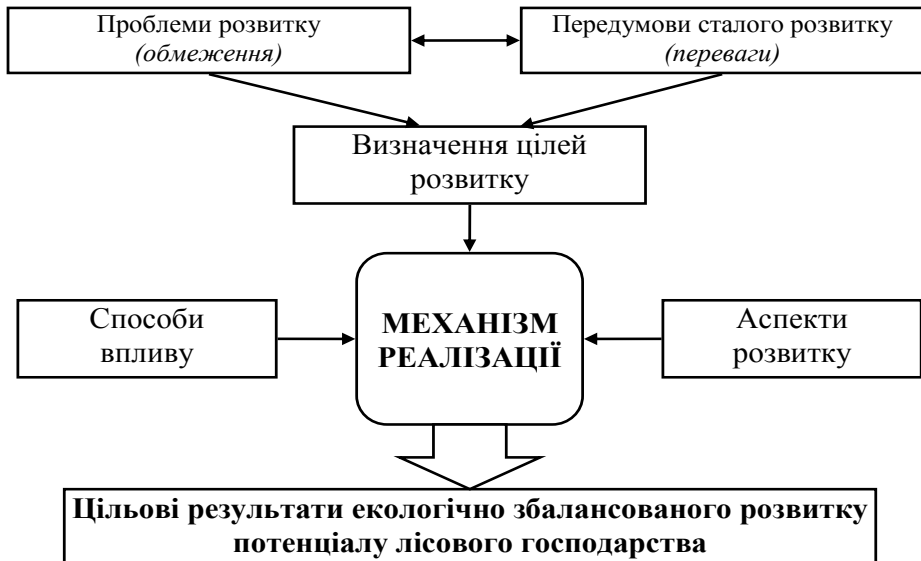

Рисунок 2. Стратегічні параметри екологічно збалансованого розвитку потенціалу лісового господарства

Джерело: сформовано автором на основі [4; 5].

В основу розробки стратегій покладена необхідність переходу регіонального лісокористування з реально існуючого вихідного положення до цільового. Тобто, для розробки такої стратегії необхідно застосувати стратегічний аналіз з метою визначення наступних положень: сучасний стан лісового сектору в загальному соціо-еколого-економічному просторі країни чи окремої території; зовнішні фактори простору, від яких залежить реалізація потенціалу лісового господарства країни чи окремої території; пріоритетні напрями збалансованого розвитку країни та лісового комплексу зокрема.

В результаті аналітичної роботи щодо поєднань сильних і слабких сторін з загрозами та можливостями створюється матриця SWOT-аналізу, яка виконує роль основи для подальшого пошуку стратегічних альтернативних варіантів екологічно збалансованого розвитку потенціалу лісового господарства. Необхідно звернути увагу на оцінку можливості реалізації природними ресурсами лісових екосистем їх соціальних та екологічних функцій, на роль лісового комплексу в економічному розвитку, розширенню потужностей з переробки деревини, реалізацію новітніх ресурсозберігаючих технологій.

Освоєння та відтворення, як два основні процеси, знаходять своє відображення у різних видах і формах господарської діяльності відповідно до типу

регіону. В процесі розробки стратегії сталого розвитку екологічно збалансованого розвитку потенціалу лісового господарства необхідно враховувати особливості його реалізації згідно згаданих вище основних стратегічних напрямів.

Елементами забезпечення реалізації та розвитку національного лісового господарства являються регіони країни. Зауважимо, що цільовими положеннями стратегічного планування процесів екологічно збалансованого розвитку потенціалу лісового господарства на рівні окремих регіонів є: створення механізмів розвитку лісокористування, охорона та підвищення їх екологічно-ресурсного потенціалу, як необхідної умови для формування економічної безпеки; реалізація регіональної екологічної політики та сталого задоволення потреб суспільства в природних ресурсах та послугах лісових екосистем. Оскільки, потенціал лісового господарства, який являється складовою природно-ресурсного потенціалу території, фактично характеризує асиміляційний потенціал території [7].

З точки зору принципів просторової організації освоєння потенціалу лісового господарства, очевидна необхідність дослідження природних закономірностей і їх обліку в господарській діяльності, пов'язаної з експлуатацією лісових екосистем. Виходячи з категорій економічного простору, стратегія освоєння потенціалу лісового господарства виявляється в насиченні території новими просторовими структурами, пов'язаними з процесами безпосередньої реалізації потенціалу лісового господарства, а саме заготівлею деревних ресурсів, переробкою сировини, споживанням недеревних ресурсів, використанням відходів заготівлі, переробки та споживання.

До основних завдань стратегії освоєння лісового потенціалу відносять [5; 7]:

- перехід до багаточільового, раціонального, безперервного, невиснажливого процесу використання лісових ресурсів для задоволення суспільних потреб в частині лісової продукції та інших ресурсів, які так чи інакше залежать від них;
- дослідження перспективних світових трендів, адаптація успішного зарубіжного досвіду для освоєння лісового потенціалу в нашій країні;
- врахування національних інтересів та забезпечення охорони національного лісового багатства;
- забезпечення багатостороннього розвитку регіонального господарства для підтримки розвитку потенціалу лісового господарства.

До перспективних напрямів стратегії освоєння потрібно включити глибоку переробку деревини. Обов'язковою умовою, з огляду на технологічні особливості глибокої переробки (механічної, хімічної, енергетичної), є економічне обґрунтування її просторової організації, враховуючи зміни зовнішніх умов, регіональних можливостей та особливостей розвитку представленого процесу в окремих регіонах.

Перш за все, наслідки освоєння ресурсів лісових екосистем обумовлюють появу стратегії відтворення природних ресурсів та розвитку захисних функцій лісового потенціалу, або іншими словами – стратегія «відтворення – захисту», яка є основою сталого еколого-економічного розвитку. Окрім цього, необхідно враховувати негативні наслідки інших видів господарювання на території земель лісогоспо-

дарського призначення, які зрештою призводять до зникнення лісових екосистем, виснаження та деградації лісових комплексів. Негативні процеси не тільки зменшують власне потенціал лісового господарства в майбутньому, а й пригнічують його спроможність виконувати соціально-природну функцію, що в свою чергу призводить до зменшення соціально-економічних та екологічних показників лісокористування за рахунок зменшення якості лісових ресурсів. Також від якості екстернальних ефектів лісокористування залежить ефективність інших видів господарської діяльності, які залежать від показників довкілля: сільськогосподарської, водогосподарської тощо.

Запропонована стратегія «відтворення – захисту» дозволяє в повній мірі реалізувати соціально-природну функцію потенціалу лісового господарства. Це забезпечує, перш за все, виконання соціально-економічної функції лісових екосистем потенціалу в майбутньому (забезпечення лісоресурсного потенціалу, процесів поглинання та накопичення вуглецю, його подальша трансформація в енергію та тепло). Окрім цього, збереження і розвиток соціальних відносин, в яких лісове господарство виконує роль стабілізуючого елемента довкілля в збереженні духовних та культурних цінностей. Зрештою, охорона та збереження біорізноманіття, функціонування природних та штучних екосистем та зв'язків між ними.

Стратегія «відтворення – захисту» складається з наступних елементів: відтворення, охорона та захист лісових екосистем як основи для розвитку багатьох видів економічної діяльності; забезпечення умов стійкої життєдіяльності, заснованої на використанні асиміляційного потенціалу лісових територій; зменшення впливу негативних факторів та підвищення ефективності інших видів діяльності.

До пріоритетів зазначеної стратегії відносять соціально-інноваційний напрям реалізації захисної функції лісових екосистем, таких як: розвиток рекреації, захист, збереження соціально-культурних традицій та звичаїв, що так чи інакше пов'язані з лісовим сектором. Стратегія «відтворення – захисту» включає не лише напрями та пріоритети, а й різні способи ефективного забезпечення лісового потенціалу, функціонування лісових екосистем для окремих регіонів [5, с. 35]. Враховуючи особливості природного простору стратегічні завдання, пов'язані зі збереженням лісових екосистем, повинні базуватись на аналізі та враховувати особливості територіального розвитку і принципи підтримки екосистемних зв'язків. Враховуючи особливості економічного простору, інструменти реалізації сформованих стратегій передбачають інтеграцію елементів лісгосподарської діяльності в природно-економічний механізм, оптимізацію структури економічних взаємозв'язків між складовими регіонального економічного простору. До інноваційних напрямів стратегії «відтворення – захисту» доречно включити також: лісову генетику, селекцію та біотехнологію, вирощування лісів плантаційним способом.

Висновки з проведеного дослідження. Виходячи з нової парадигми екологічно збалансованого розвитку потенціалу лісового господарства, формування стратегічних пріоритетів має включати три взаємопов'язаних компонента: освоєння потенціалу, відтворення потенціалу, розвиток рекреації та природоохоронних функцій. Таким чином, мова йде про стратегічні пріоритети, що передбачають три цільових вектора (економічний, соціальний, екологі-

чний). Довготривалі основоположні принципи щодо екологічно збалансованого розвитку потенціалу лісового господарства (зокрема, компліментарність його реалізації і збереження) повинні відповідати принципам національної лісової політики, де буде закріплена головна мета розвитку лісового потенціалу: збереження і поліпшення якості лісових екосистем при одночасному сприянні розвитку лісопромислового виробництва на інноваційній основі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Bertalanffy L. Von. General system theory. Foundations, development, applications, New York: George Braziller, 1968. – 296 p.
2. Макар С.В. Развитие лесного потенциала России: предпосылки, проблемы, стратегии, приоритеты: монография / С.В. Макар. – М.: Саратов: Изд-во ИАГП РАН, 2010. – 237 с.
3. Шкуратов О.І. Оцінка конкурентного потенціалу лісогосподарських підприємств / О.І. Шкуратов // Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.03. – С. 309–314.
4. Дребот О.І. Збалансований розвиток лісового сектору економіки в контексті європейської інтеграції України: монографія / О.І. Дребот, М.Х. Шершун, О.І. Шкуратов. – К.: Аграрна наука, 2014. – 317 с.
5. Макар С.В. Развитие регионального лесного потенциала в координатах государственного стратегического планирования / С.В. Макар // Региональная экономика: теория и практика. – 2010. – № 38 (173). – С. 33–41.
6. Василик Н.М. Комплексне використання лісоресурсного потенціалу регіону: переваги, сучасний стан та перспективи / Н.М. Василик // АгроСвіт. – 2009. – № 23. – С. 41–47.
7. Фурдичко О.І. Формування сучасних еколого–економічних відносин у галузі українського лісівництва / О.І. Фурдичко // Економіка України. – 2014. – № 10. – С. 67–78.